

iniatuur

Jaargang 22

2
Juni 2018

Vereniging Vrienden Martinikerk

Secretariaat
Martinierkhof 3
9712 JG Groningen

Telefoon
050 311 12 77

E-mail
vriendenmartinikerk@gmail.com

Website
www.vriendenmartinikerk.nl
www.martinikerk.nl

Colofon

Redactie
Marlies van Kruining
Annelies Noordhof-Hoorn
Antoine van der Meer
(redactiesecretaris)
Tonko Ufkes
Jan Visser

Medewerkers
Bart Flikkema

E-mail
info@martinikerk.nl

Druk
Marnedrukkers, Leens

 e arm van Johannes. Raam in het trappenhuis op Herestraat 113
(zie artikel op pag. 3 tot en met 6).

De zeven werken van Barmhartigheid

In Matteüs 25, 35-36 staan ze beschreven. De (oorspronkelijk zes) werken van (lichamelijke) barmhartigheid: De hongerigen spijzigen, de dorstigen laven, de naakten kleden, de vreemdelingen herbergen, de zieken verzorgen en de gevangenen bezoeken. Paus Innocentius III voegde daar in het jaar 1207 een zevende werk aan toe: 'de doden begraven'. De Stichting Martinikerk Groningen vond het een mooi idee, de kale wanden van de kooromgang te verrijken met zeven nieuwe schilderijen met deze werken als thema.

Over een kunstenaar hoefde niet lang te worden nagedacht: na een eerste kennismaking met Egbert Modderman, de kunstenaar die het nieuwe schilderij van Sint Maarten maakte, en na zijn succesvolle zomertentoonstelling in 2016 is besloten hem de opdracht te geven voor het maken van deze werken. Hij doet dat uiteraard met alle liefde.

Op 24 april werd tijdens een vesper het eerste schilderij onthuld: "De zieken verzorgen". En daarmee is de toon gezet hoe de rest van de serie er uit gaat zien. Met de bekende manier waarop Egbert de toeschouwer het beeld in trekt.

Egbert Modderman aan het werk

Omdat de doeken zo groot zijn, kan hij ze niet in zijn eigen atelier schilderen. Daarom krijgt hij de gelegenheid om in een iets grotere ruimte te werken: in de kerk. In november 2017 begon hij met het opzetten van het doek op het balkon van een van de herenbanken in het schip. In februari werd dat toch wat te koud, zodat hij naar de Librije is verhuisd.

Ook de andere doeken zullen allemaal in de kerk worden geschilderd. Als u de kerk bezoekt, hebt u dus zo maar de kans hem tegen te komen.

De eerste opzet voor het tweede doek is inmiddels gemaakt, de komende jaren zal de rest volgen. We houden u uiteraard op de hoogte.

Op de foto's het schilderij in wording. Voor het eindresultaat moet u maar eens langs komen deze zomer!

Traditiegetrouw staat in het tweede nummer van een jaargang van Miniatuur de weergave van de WVM-lezing, zoals die op zaterdag 24 maart 2018 in aansluiting op de jaarvergadering is uitgesproken.

De Arm van Johannes de Doper, een kostbaar relik in de dertiende-eeuwse Martinikerk

Bart Flikkema

In het jaar 1220 bezoekt Caesarius van Heisterbach het noorden van Nederland. Hij is novicenmeester (leermeester van aanstaande monniken) in het cisterciënzerklooster in Heisterbach, nabij Königswinter. Hij gaat samen met zijn abt kloosters van die orde visiteren. In opdracht van het Generaal Kapittel schrijft de abt een rapport over de omstandigheden in de kloosters en neemt eventueel noodzakelijke beslissingen. Caesarius noteert allerlei verhalen die hij hoort, vooral over wonderen. Hij schrijft ze in een boek (*Dialogus Miraculorum*) om die verhalen als leerstof te gebruiken bij het onderwijs aan zijn leerlingen.

Ze komen vanuit Heisterbach naar Nederland en trekken via de Hondsrug naar het noorden. Als eerste wordt daar, vlakbij Haren, het klooster Yesse in Essen bezocht. De prior Theodoricus ontvangt hen daar en vertelt aan Caesarius een wonderverhaal:

Een van de twee werklieden van het klooster, een lekenbroeder, woonde eens de mis in de kloosterkerk bij. In een wonderlijk visioen zag hij het beeld van Jezus opstaan van Maria's schoot om de kroon van haar hoofd af te nemen en op zijn eigen hoofd te zetten. Toen de priester die de mis opdroeg de menswording van Christus benoemde stond het kind weer op om de kroon op het hoofd van zijn moeder te plaatsen.

Na het kloosterbezoek vertrekt Caesarius de volgende dag naar de Martinikerk in Groningen. Hij wordt daar ontvangen door Theodoricus, die ook priester en stadspastoor is. Deze leidt hem rond in de kerk en komt al spoedig uit bij de meest opzienbarende relik van de kerk: de arm van Johannes de Doper!

In Heisterbach hebben ze in het klooster een kies van dezelfde heilige, en Caesarius vraagt direct naar de herkomst van de arm van Johannes de Doper. Theodoricus begint te vertellen en Caesarius maakt aantekeningen voor zijn wonderboek:

Niet zo lang geleden ging een koopman die in het Duitse Rijnland woonde naar overzee. Hij zag een arm van Sint Jan de Doper in een ziekenzaal van de Johannierter kruisridders. Die arm wilde hij graag in zijn bezit krijgen. Hij bemerkte dat de Johannierter die de relik bewaakte een verhouding met een vrouw van lichte zeden had. Hij riep haar bij zich: "Als jij zorgt dat ik de relik van de heilige Johannes de Doper krijg die door jouw geliefde wordt bewaakt, krijg jij van mij honderdveertig pond zilver." Belust op het geld weigerde ze op de wensen van de Johannierter in te gaan tot ze de arm van Johannes van hem kreeg. Dadelijk overhandigde ze de arm aan de koopman en ontving daarop de afgesproken waarde aan zilver. De koopman stopte de arm in een purperen doek en vluchtte naar het einde der aarde. Zo belandde hij in de stad Groningen die aan de ingang van Frisia ligt. Hij kocht er een huis, verborg de arm in een pilaar ervan en werd al spoedig schatrijk. Op zekere dag, toen hij in de taveerne zat, kwam iemand naar binnen rennen en riep tegen hem: "Kom kijken, de stad staat in brand en het vuur

Caesarius van Heisterbach

Een vergelijkbare reliekhouders als die, die in de Martinikerk geweest moet zijn. Deze is van de arm van St. Thomas uit de St. Servatiusbasiliek in Maastricht.

is al dichtbij je huis!" Maar hij antwoordde: "Voor mijn huis ben ik niet zo bezorgd, ik heb daar een uitstekende bewaker achtergelaten." Toch verliet hij even later de taveerne, ging naar zijn huis en stapte naar binnen. Toen hij daar de pilaar rustig en wel zag staan, keerde hij naar de taveerne terug, waar iedereen zich verbaasd afvroeg waarom hij zo onbezorgd was. Op vragen naar die bewaker van zijn huis gaf hij vage en ontwijkende antwoorden. Toen hij merkte dat zijn stadsgenoten dat in de gaten hadden werd hij bang dat ze geweld tegen hem zouden gebruiken. Hij haalde dus de arm uit de bergplaats en gaf die in bewaring bij een kluizenares. Die woonde in een klein vertrek, aangebouwd tegen de St. Maartenskerk. De vrouw kon het geheim echter niet voor zich houden en verklapte aan iemand wat haar was toevertrouwd. Die vertelde het weer aan de burgers van de stad Groningen. Deze burgers haalden de relik uiteindelijk uit de kluis weg en brachten de arm naar de kerk. De eigenaar vroeg onder tranen terug wat hem was afgenomen, maar ze bejegenden hem met harde woorden en scheepten hem ruw af. Toen ze van hem wilden weten van welke heilige de relik afkomstig was zei hij dat hij de naam niet kende, want hij wilde de relik eigenlijk niet eens aan hen afstaan. Uit chagrijn verliet hij toen de stad, verviel tot armoede en werd niet lang daarna heel ernstig ziek. Toen hij vreesde dat zijn dood nabij was en hij zou sterven onthulde hij aan zijn biechtvader van welke heilige de relik was en hoe hij die in zijn bezit had gekregen.

Toen de burgers dat te weten kwamen lieten ze een houder maken in de vorm van de arm van verguld zilver en met kostbare stenen versierd, en borgen de relik daarin. Ik (Caesarius!) heb die arm twee jaar geleden gezien; hij is met huid en vlees omgeven. Ik zag daar óók een klein gouden kruis met relieken erin, dat

van keizer Frederik is geweest, en dat samen met de arm aan de koopman was gegeven. Uit bezorgdheid voor de relik van de heilige Johannes maakten de Groninger burgers achter het altaar een behoorlijk stevig planken huisje en op de top ervan lieten ze 's nachts een priester slapen. In de eerste nacht schokte het huisje onder hem zo krachtig dat het hem de stuipen op het lijf joeg. In de tweede nacht gooide het de slapende priester eraf en wierp hem op de stenen. Eens werd een van de aanzienlijke notabelen van de stad ziek en Theodoricus, de priester van die kerk, bracht op diens verzoek de arm naar zijn huis. Toen de priester de arm van zijn omhulsel ontdeed vond hij zowel de arm als de purperen doek daaromheen

Reliekhouders van St. Johannes de Doper

met vers bloed bevochtigd. Dit heeft hij me zelf verteld. Ook sneed deze priester eens een klein stukje vlees van de arm af en nam dat onzichtbaar in zijn hand mee. Toen voelde hij er een hitte van uitgaan of hij een gloeiende kool droeg. Zo gebeurden er in Groningen vele tekenen en genezingen door deze relik, allemaal door de verdiensten van de heilige Johannes de Doper.

Vanaf de komst van dit kostbare relik in Groningen krijgt de aanwezigheid ervan in de stad Groningen een grote betekenis. Door de vele tekenen en wonderen worden groeiende aantallen pelgrims aangetrokken. Dat brengt natuurlijk geld in de offerschotels. De ontwikkeling van Johannesschotels komt op gang. Dit zijn schotels waarop het hoofd van Johannes de Doper wordt afgebeeld, soms ondersteund door twee engelen. Een groep van 15 bisschoppen, en later ook de paus, laten in de 14e eeuw in een oorkonde en in een bul aan de Martinikerk de arm van Johannes de Doper in aanzien groeien. Ze beloven een aflaat van 40 dagen, later zelfs van 5 jaar, aan bezoekers en pelgrims die op vastgestelde toondagen van de relik biechten of het relik eer bewijzen.

De groeiende stroom pelgrims en bedevaartgangers zorgt er voor dat in de stad gastvrijheid wordt verleend aan vermoeide of zieke bezoekers en vereerders van het relik.

Het Heilige Geestgasthuis

Al in 1276 staat de ziekenzaal en het gastenverblijf van het Heilige Geestgasthuis in de Pelsterstraat ter beschikking van de pelgrims. Later, in de 15e eeuw, wordt het St. Geertruidsgasthuis in de Peperstraat gebouwd, met als oorspronkelijke bestemming *'om ellendighe arme pelegrams tho herberghen, twe nachte of dre...'* De aanwezigheid van die gasthuizen in de buurt van de beide aanvoerroutes vanaf de stadspoorten naar de Martinikerk is kenmerkend.

Nog steeds is de herinnering aan Johannes de Doper en zijn arm in kerk en stad niet uitgewist. In het schip van de Martinikerk zien we Johannes de Doper op een gewelfschildering. Ook op een sluitsteen in het koor van de kerk treffen we Sint Jan aan, wijzend naar het Lam Gods op zijn arm. Zijn afbeelding tegen de westwand van het koor is jammer genoeg niet meer zichtbaar met het blote oog.

In de stad vinden we nog enige herinneringen aan de vroegere aanwezigheid van de relik. In 1953 is in het trappenhuis van een bedrijvengedebouw aan de Herestraat 113 een glas-in-lood voorstelling van de Groninger

De afbeelding van Johannes op de brug bij de St. Jansstraat

kunstenaar Jan Lucas van der Baan aangebracht. In 6 grote ramen wordt door de kunstenaar, lid van de Groninger kunstkring De Ploeg, het verhaal van Caesarius over de komst van de arm naar de stad Groningen verbeeld. Johannes de Doper is ook in de vorm van een gekleurd siersmeedwerk afgebeeld op de leuning van de brug aan het eind van de St. Jansstraat. Iconografisch zeer bijzonder is dat deze Johannesafbeelding met zijn rechterarm wijst naar de plek waar hij zijn eigen armrelik vermoedt, namelijk naar de Martinikerk!

De relik van de arm van Johannes de Doper is eind 16e eeuw verdwenen. Bij de Reductie van Groningen in 1594 zijn mét de arm, veel kronieken, beelden, zilverwerk, geschriften en ander Katholiek kerkgoed verdwenen. Toch blijft het verhaal en de herinnering aan de relik springlevend. Nog steeds staat er geen punt achter het verhaal!

Meer lezen?

J.J. van Moolenbroek, *Mirakels historisch. De exempels van Caesarius van Heisterbach over Nederland en de Nederlanders* (1999) Hilversum

R. Nip, *The Arm of St. John the Baptist*, in: *Hagiographica*, XI-2004

E.O. van der Werff, *Martini – kerk en toren* (2003) Assen/Groningen

Een facelift voor de Martinikerk

Jan Visser

Gedurende de maand april is druk gewerkt aan het herstel van muren en pilaren in de Martinikerk. Niet alleen om alles extra mooi te maken voor Koningsdag op 27 april, maar de kerk was nodig toe aan een grondige opfrisbeurt.

Na de restauratie tussen 1962 en 1975 zijn regelmatig beschadigingen bijgewerkt door restauratieschilder Helmer Hut, waarvoor wij hem dankbaar zijn. Hij geniet inmiddels al jaren van zijn pensioen.

Door het intensieve gebruik van de kerk en door vocht en weersinvloeden waren er zoveel beschadigingen, dat groter onderhoud nodig was. Dat is nu gebeurd. Nadat Stukadoorsbedrijf Daniël Oudman de losliggende kalk- en pleisterlagen deskundig en grondig had verwijderd en vervolgens weer minutieus had aangeheeld konden de restauratieschilders Veldman & Veltman met hulp van enkele medewerkers met veel geduld en vakvrouwschap het fijne werk afmaken.

Ook vrijwilligers hebben meegeholpen om grote muurvlakken te schilderen, met name Kees Wieringa en Aaldrik Ruitinga. Hartelijk dank daarvoor.

Vooral het koor en de pilaren in de kerk zien er weer fris uit, evenals de muurvlakken in de zuidoosthoek. Wij hopen de dames Veldman & Veltman nog vaak aan het werk te zien in de kerk.

Ook de toeristische balie heeft een grondige opknabbeurt gekregen, dankzij het werk van Jan Marten Zuidland. Proficiat! Zo kunnen we het komende seizoen de kerk weer met trots aan bezoekers presenteren.

Zo kan het er weer even tegen

V.l.n.r. de restauratieschilders Jantina Veltman, Karin Veldman, Biche Eleveld en Ilse Arkema (stagiaire CIBAP)

**Orgelconcerten georganiseerd door de Stichting Avondmuziek
Martinikerk Groningen.**

Aanvang 20.00 uur. De kerk is open vanaf 19.30 uur.

Toegang €10,00.

Meer informatie: www.avondmuziek.nl

Woensdag 4 juli	Laurens de Man
Woensdag 11 juli	Leo van Doeselaar
Woensdag 18 juli	Wolfgang Zerer
Woensdag 25 juli	Sietze de Vries
Woensdag 1 augustus	Erwin Wiersinga
Woensdag 8 augustus	Stephan Tharp

Lunchpauzeconcerten

Lunchpauzeconcerten door jonge talentvolle organisten georganiseerd door de Stichting Groningen Orgelland, Prins Claus Conservatorium en de Stichting Martinikerk Groningen

Aanvang: 12.45 uur.

Toegang €1,00

Vrijdag 15 juni	Jan Willem Jonkman
Vrijdag 22 juni	Ana Lucia Buzon Rios
Vrijdag 29 juni	Matthew Schembri
Vrijdag 6 juli	Alvaro Carnicero
Vrijdag 20 juli	Harm Woltjer
Vrijdag 27 juli	Liubov Nosova
Vrijdag 3 augustus	Zomeracademie Prins Claus Conservatorium
Vrijdag 10 augustus	Wietse Ouwejan
Vrijdag 17 augustus	Jos Maters
Vrijdag 24 augustus	Jaap de Kok

Orgeldemonstraties

Dit is een klankdemonstratie van het hoefdorgel met uitleg over het orgel. De demonstraties worden verzorgd door de Stichting Groningen Orgelland.

Aanvang: 14.30 uur.

Toegang €1,00.

Zaterdag 14 juli	Leo van Doeselaar
Zaterdag 28 juli	Erwin Wiersinga
Zaterdag 11 augustus	Henk de Vries